

DISSENYAR AMB ELEMENTS VIUS A L'ESPAI PÚBLIC

LA CIUTAT I ELS ESPAIS VERDS. UNA SOLA COSA

Joan Josep Martínez Sabaté, Enginyer Tècnic Agrícola

No és la meua intenció entrar a discutir el model de ciutat que tenim, quin model de creixement a adoptat, quins elements han estat prioritaris a l'hora de definir la seva estructura, en funció a què s'ha catalogat la seva superfície, per qui està pensada i si compleix les funcions que se li suposen.

El meu camp de treball és el paisatge amb formació més científica i tècnica que no pas planificadora. Entenc el paisatge com la informació que puc obtenir a l'analitzar un sistema. La ciutat, també és un sistema, com a tal dona lloc a ser estudiat per "l'ecologia urbana" i d'aquí treure'n una informació que donarà criteris per discutir sobre el model de paisatge urbà que tenim.

A la Terra, res s'escapa de la interacció amb el seu entorn, res resta aïllat, res i ningú és indiferent al que passa al seu voltant. Tot s'agrupa en sistemes on els elements o parts que els componen tenen algun tipus de lligam o relació. Fins i tot la Terra, forma part d'un sistema més complex, el Solar.

Ha de quedar clar, que la ciutat és un d'aquests sistemes. La ciutat no és paviments, la ciutat no és mobiliari, la ciutat no és mobilitat, la ciutat no es verd ... La ciutat és un espai creat per l'home par a viure-hi on tots aquests elements necessaris per fer més còmode aquesta existència, es combinen, interactuen, s'afecten uns als altres, formant un sistema. Aquesta interacció es dona a les tres dimensions. Si no, que li preguntin a la veïna del 3er que li entren les branques dels plàtans dins la cuina.

Ens hauríem de preguntar si aquest sistema "Ciutat" respon a les necessitats per que va ser creada. També haurien de veure si hi ha l'equilibri que cal, (per que qualsevol ecosistema funcioni), entre els elements que componen el sistema ciutat.

" Els parcs són l'expressió d'una desfeta... són victòries que es concentren en el territori d'una derrota"

Les ciutats s'han convertit en "Mecas" de peregrinació. L'increment de la població dins les ciutats es notable. Això porta a un urbanisme on les infraestructures, serveis, edificacions, formant un teixit homogeni i compacte que ocupa la major part del territori. Hi ha una forta competència per l'ús del sòl. A aquells espais on no s'hi pot construir: rieres, marges, talussos, ... espais intersticials i marginals, allà és on triomfa el verd urbà. Es com si anéssim a buscar l'aprovat amb un 5 de nota, aconseguint aquells 5 m² ridículs de verd per habitant que mana la llei front altres països d'Europa que en tenen de l'orde de 15-20 m² o els 30-35 m² per habitant als Estats Units.

Es indiscutible la importància dels espais verds a la ciutat, pel que fa a millores ambientals, (com a purificadors de l'aire contaminat de la ciutat, com a aparells d'aire condicionat sense efectes secundaris millorant el microclima urbà, com a espais generadors de vida...) millores estètiques (fent la ciutat més amable i atractiva), millores funcionals (oferint diversitat d'usos en els espais que conformen la ciutat), millores socials i culturals (com a indicadors de la sensibilitat i respecte de l'home front la natura, els seus processos i les seves empremtes), en definitiva millora de la qualitat de vida i del benestar a la nostra ciutat.

Estem parlant d'una ciutat en equilibri, d'una ciutat on el verd urbà pren la importància que realment té i que contribueix a que el "sistema" ciutat evolucioni d'una manera sostenible i en conseqüència el seu destinatari "el ciutadà" en surti directament beneficiat. La demanda social hi és. Només cal veure la pressió que pateixen els espais verds dels extrarradis i límits

periurbans els caps de setmana. Potser és aquesta la tendència ?. Front una ciutat que no dona lloc a apropar-se a la natura, la solució sigui anar a la "natura" més propera. Si es així, anem en compte. Aquests espais sovint marginals i sense ús definit, són molt susceptibles de ser colonitzats per l'acció depredadora de la ciutat.

" l'estat de salut, conservació, quantitat, varietat, adaptació, disseny ... dels espais verds, és un indicador de la capacitat de la ciutat per fer entrar aquesta natura dins seu."

Quan parlem d'espais verds, estem fent referència a parcs, jardins, places, rambles, avingudes, passejtos i tot un seguit d'espais on la vegetació actua com a element estructurador. Aquests espais no han de respondre a solucions de maquillatge puntual, zones aïllades, reduïdes al lloc on es troben; si no que han de formar part d'una xarxa més àmplia i interconnectada, han de conformar la ciutat, han de fer ciutat.

Això ens porta a parlar de la Ciutat Verda. Ciutat on un Pla Verd de Gestió ha d'entendre quina es la situació actual, quina es o hauria de ser la tendència y com el control (previsió, planificació, manteniment, noves propostes...) sobre el canvi en el temps dels espais verds pot fer que la ciutat i aquests siguin una sola cosa.

ESPAIS VERDS. COMPONENTS VIUS DEL SISTEMA CIUTAT

Hem d'entendre aquesta trama verda com una estructura viva, que interacciona amb la ciutat i el ciutadà, que modifica com hem vist abans l'ambient urbà i fins i tot la conducta social. Interacció, significa reacció en dos direccions. Per tant, també aquests espais verds, reben informació de la ciutat, són sensibles a l'ambient urbà i el seu desenvolupament i la capacitat d'expressar tot el seu potencial, depèn d'aquesta interacció.

Per tal d'aconseguir l'èxit en el disseny d'aquests espais; aconseguir que compleixin la seva funció al llarg dels anys; entendre els canvis que pateixen i utilitzar-los en benefici propi; aconseguir que no esdevinguin espais fràgils, sense identitat i vulnerables; hem de...

" ... hem d'anar passant del disseny de l'anatomia a la gestió de la fisiologia"

L'arbre d'alineació és el millor indicador per veure quina relació es dona entre els nostres conciutadans autòtrofs i el medi urbà. Es al carrer on la relació és més directa i qualsevol anomalia fruit d'aquesta interacció és fàcilment detectable.

" hauríem de conèixer i entendre el funcionament de l'ambient urbà, conèixer i entendre el funcionament dels espais verds, i fer-los compatibles per assolir un sistema ciutat en equilibri "

Si fem un cop d'ull a l'arbre a la ciutat, sovint trobarem símptomes. Símptomes que ens parlem de la influència d'un ambient hostil. Un ambient que no te en compte les seves necessitat primeres (espai, aigua, oxigen, llum...), arbres amb el futur sentenciat, arbres que més que oferir virtuts fan nosa i es tornen elements de risc. Això es una mostra clara on la gestió en funció de la fisiologia ni es coneix ni s'aplica.

Aquesta Gestió basada en la "fisiologia" (el funcionament) dels espais verds ha d'anar acompanyada també d'informació anàloga proporcionada per altres disciplines com l'urbanisme, arquitectura estricte, etc. El seu coneixement; el coneixement del funcionament (situació actual, tendències, mancances, problemes, ...) a nivell general ens permetrà marcar les directrius en el disseny del l'anatomia.

Parlar i centrar-se en el disseny, pels que treballem en espais verds (elements vius) és simplificar una realitat més complexa i sovint la causa de la fragilitat actual de molts d'aquests espais.

Hem d'entendre el disseny com una part d'un procés projectual més elaborat. "El projecte". Aquest Projecte forma part d'una trilogia inter-dependent. Projecte-Execució-Manteniment. Aquesta és la realitat. Allò que projectem s'ha de poder executar i allò que executem s'ha de poder mantenir. Allò que mantenim ha de ser conduït en la seva evolució pel Pla Verd de Gestió.

Un projecte fora de lloc, que no toca de peus a terra, que no ha passat per una fase d'anàlisi important, que no entén la dimensió temporal (canvi en el temps) de la vegetació, compromet directament l'execució de l'obra, el manteniment i per tant el futur de l'espai verd dissenyat. Una execució irresponsable que no segueix les directrius del projecte rector, que no entén amb quins materials treballa (elements vius), enfonsa el projecte i farà difícil el manteniment tant tècnica com econòmicament. Un manteniment que no té en conte el projecte, que no te clar l'objectiu a perseguir, que no té fonaments tècnics per entendre la fisiologia de la vegetació, desvirtua el projecte i posa també en compromís l'evolució de l'espai verd.

Veiem doncs que un aspecte comú entre Projecte, Execució i Manteniment, és que han de tenir present, molt present, la naturalesa dels materials amb que es dissenya, construeix i treballa. Materials vius, canviants, sensibles al maneig, a l'ambient ...

;; Quan tot això del que estem parlant, deixa pas a l'espai verd com a element d'ornament; com a imatge bucòlica i estàtica en el temps; com a maquillatge per a una inauguració política; com a pedaç d'una altra desfeta; com a estratègia per guany de diners amb picaresques varies; estem condemnant el futur d'aquestes zones i amb elles el futur de la ciutat. !!

EL PROJECTE. LA MARE DELS OUS

Un cop el Pla Verd de Gestió, després de l'estudi i anàlisi de la ciutat i els seus espais lliures, estableix quins són els criteris a seguir (tipologia, necessitats, recursos, manteniment, ...), l'eina bàsica per concretar cada un d'ells, és el Projecte.

El projecte també té una fase d'anàlisi molt important, però a nivell més local. Aquest anàlisi ha d'entendre el funcionament del lloc de tipus social (quina demanda en fa el ciutadà, tipus d'ús, valors col·lectius de tipus històric o cultural, ...) ha de veure possibles empremtes que donaven o encara donen significat particular al lloc; quin és el seu potencial per acollir un sistema verd i fer que aquest evolucioni en el temps (tipus de sòl, aigua, insolació, temperatures, vents...); quin tipus de vegetació es pot instaurar, com estructurarà l'espai, quin serà el seu canvi al llarg del temps i com em podem treure profit.

Aquest són només alguns dels aspectes més rellevants de l'anàlisi del projecte i que evidentment condicionaran molt una o altre solució adoptada un o altre tipus de disseny. A més, pel que fa a la vegetació, la seva variació al llarg del temps i els molts paràmetres que intervenen en el seu establiment i desenvolupament a un lloc determinat fa que no es pugui banalitzar la seva elecció a la tria damunt una llista predeterminada.

" L'èxit per dissenyar i fer funcionar un sistema verd no respon a cap recepta. Són tants els aspectes que condicionen una o altre solució a nivell general i tants els paràmetres que influeixen en la dinàmica de la vegetació a nivell particular que fa impossible prescriure unes directrius generals per solucionar un espai concret"

Com definim el canvi en el temps i els estàndards de qualitat, forma, salut, ... relatius a éssers vius ? Tots ells diferents.

Trobada la solució més adient al problema, el disseny només es podrà fer realitat si som capaços de definir quina és l'evolució esperada i quines són les característiques del material amb que treballam. Això ens diferencia clarament d'altres disciplines com l'arquitectura on no presenta cap problema definir l'estàndard dels seus materials i es coneix força bé quina serà l'evolució d'aquests. Efectivament aquest és un coll d'ampolla que pot fer perillar el futur del projecte. Aquesta ambigüitat, aquesta falta de definició de les partides en molts projectes, fa obrir els ulls a aquells que tenen el guany econòmic com a objectiu principal.

Un paviment de panot gris de 20x20x2.5 classe 1A tipus 2 és el que és, però un *Cornus sanguinea* de 1 m d'alçada en contenidor de 3 litres, pot ser moltes coses i estar de moltes maneres per a aquells timadors que hem esmentat.

Cal doncs una afinada redacció de la memòria, plecs de condicions tècniques i de les partides del pressupost així com una estricta direcció d'obra que n'asseguri el seu compliment.

FER REALITAT UNA IDEA. L'EXECUCIÓ

La classificació de la persona o empresa per fer realitat aquesta idea hauria de ser: tenir sensibilitat i coneixement del funcionament dels sistemes vegetals (plantes, terra, ...) més que no pas tenir molts recursos humans o mecànics que sovint actuen en detriment en lloc de benefici per la vegetació.

Executar una obra verda no es pot comparar amb una obra civil. Es com pintar una aquarel·la o pintar el casc d'un vaixell.

Si fem un breu repàs veurem que la majoria d'accions que es duen a terme, són agressives pel material vegetal o pel sòl que l'ha d'acollir.

Retallada dels arbres a mida de camió per facilitar el transport i incrementar els peus en un viatge; cops i ferides al carregar-los i descarregar-los del camió; acopi a peu d'obra sense protecció front la radiació; cops i ferides a la plantació; compactació i degradació de l'estructura del sòl (un dels més importants a l'actualitat), modificació de cotes i superfícies d'infiltració del sòl, ... en són alguns exemples.

A tot això hi hem d'afegir la picaresca de la contracta, estalviant partides (que es pagaran igual), subministrant material de baixa qualitat, estalviant mesures de protecció dels vegetals i del sòl, ... També hi podem afegir la falta de connexió entre les diferents parts implicades en el procés constructiu, fent que apareguin cablejats, conduccions i serveis a llocs on en teoria ha d'anar plantat un arbre, construccions d'obra civil que no respecten allò que ja hi ha fet afecti directament a l'obra o no, etc

Si a més a més, considerem que la instauració del verd en el procés constructiu es troba al final i que això implica: 1er haver de treballar sobre tots els errors anteriors i 2^{on} haver de patir la retallada de pressupost degut a equivocacions prèvies, ja ens podem imaginar quina serà la qualitat resultant i quin futur l'hi espera a l'espai en qüestió.

En aquest cas l'execució més que fer realitat una idea posa en evidència una altra realitat. La del no saber fer. No siguem ingenus pensant que el manteniment posterior refarà el desastre. Es per això que cal reforçar la figura de la Direcció d'Obra per tal d'evitar aquestes situacions.

MANTENIMENT. EL SERVIDOR INCONDICIONAL DE LA GESTIÓ

Imaginem que l'execució ha estat correcta. El contractista coneixent les necessitats de la coberta vegetal a instaurar, l'hi ha donat la importància que té i tot a sortit bé. El nou "sistema verd" es posa en marxa. Comença a interactuar amb el medi i a generar processos.

El personal de manteniment també ha de conèixer quines són aquestes interaccions (que passa si hi ha massa aigua, si es compacta el sòl, si fem una rasa vora un arbre, si toca l'ombra on no hauria de tocar, si la gespa es posa groga, ...) i quins són els processos que es duren a terme (canvi en el temps, èpoques de floració, d'assecada, tipus de creixement...) .

En funció d'aquests coneixements tècnics, de la intenció del projecte i dels criteris de la gestió, el manteniment haurà de acompanyar i guiar el caminar de l'espai verd com si d'un fill es tractés.

Això és diferent a "conservar" com si d'una imatge o postal idíl·lica que no volguéssim perdre, es tractés. De ser així, anirem contra natura i tots sabem que anar en contra de les lleis de la natura sol ser massa car. Ens ho podem permetre?.

Tot això suposa canvis. Canvis en la concepció de la ciutat, en el paper dels futurs espais verds i en la seva dinàmica. Aquests canvis estan a les nostres mans. Polítics, Gestors, Urbanistes, Paisatgistes i Arquitectes, conjuntament, hem de fer que la ciutat sigui cada cop més ciutat.

Lectures:

Albert de Pablo. Interlands. Universitat d'Estiu. Terrassa 97.

Jordi Chueca. Parc de Vallparadís. Municipalia. Lleida 98